

Rozhovor s prof. PhDr. Milanem Hlavačkou, CSc., ředitelem Ústavu českých dějin FF UK

O vizi, dějinách a osahávání.

Milan Hlavačka se narodil v roce 1955. Vystudoval obory Historie a Germanistika na Filozofické fakultě UK. Po studiích nastoupil na Ústav československých a světových dějin Akademie věd (1980–1991), od roku 1991 působí na Ústavu českých dějin FF UK. V roce 1999 se současně opět vrátil do Historického ústavu AV ČR, kde zastává funkci vedoucího oddělení dějin 19. století. Habilitoval se v roce 1995 v oboru České dějiny, v roce 2006 byl jmenován jejich profesorem. Je autorem desítky monografií (např. *Podivná aliance, Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce, Jubilejní výstava 1891, Cestování v éře dostavníků, Karel Albrecht: Příběh druhého zimního krále, Trojspolek: Zahraniční politika a diplomacie Rakousko-Uherska, Německa a Itálie před první světovou válkou, Zlatý věk české samosprávy 1862–1914*) či spoluautorem *Dějin Rakouska*. Na svém kontě má dále přes sto odborných studií a článků, absolvoval stáže na významných historických pracovištích v Rakousku a Německu (Vídeň, Berlín, Mohuč, Mnichov, Saarbrücken, Koblenz). Zejména se však nasmazatelně zapsal do života dnes již nespočetné řady studentů oboru Historie na FF UK, které vyučoval, vedl a podporoval při jejich prvních krůčcích na odborné či vědecké dráze.

Ve volném čase aktivně provozuje kolektivní sporty, zejména fotbal a hokej. Jak sám říká, člověk se při nich naučí nejen prohrávat, ale zejména umět porážky přijímat. K jeho oblíbeným knihám patří romány Victora Huga, „Stepní vlk“ Hermanna Hesseho a „Berlín, Alexandrovo náměstí“ Alfréda Döblina.

1. Pane profesore, v únoru tohoto roku jste byl jmenován ředitelem Ústavu českých dějin. S jakou vizí na tento post přicházíte?

Naše vize, a já bych zdůraznil, že se jednalo o kolektivní vizi mou a týmu mých spolupracovníků Luboše Velka a Jana Randáka, byla předložena v rámci konkurzního řízení. Sestává z několika částí, řekněme, pilířů, přičemž se domníváme, že historický ústav by se měl v první fázi do jisté míry disciplinovat, dále, že je potřeba jej víceméně koncepčně a strukturálně doladit a v neposlední řadě jej šířeji zapojit do mezinárodní spolupráce. První bod, tedy jistá disciplinace, souvisí s někdy nepopulárními kroky typu srovnání nebo narovnání platů. Naším cílem je, aby platy odpovídaly jasným kritériím, které se odvíjejí od výuky, vědeckého zájmu a výzkumného záměru. Tedy, aby na ústavu zavládly, když ne přátelské, tedy aspoň kolegiální vztahy. Chtěli bychom, aby všechny provozní záležitosti byly transparentní, aby se neprovozovala nějaká šuška a jiné podobné věci. Znamená to měřit každému stejně, ohodnotit ho za výkony a za mimořádné výkony samozřejmě ohodnotit navíc. Všichni vedoucí seminářů byli vyzváni k sepsání koncepce svého semináře, ve smyslu

badatelském i pedagogickém, a na tuto koncepci navázat personální výhledy svého podoboru. Nebráníme se sepsání konkurenčních projektů, ideálně se domníváme, že nejkvalitnější koncepce a její nositel by měli udávat základní směr semináře v blízké budoucnosti. V oné druhé fázi dojde k založení semináře soudobých dějin. Odpovídáme tak na poptávku studentů, kteří pocítují právě nedostatek přednášek, seminářů a vytváření diplomových prací především z období českých a československých dějin po roce 1945. Naším cílem je vyjít tomuto trendu vstříc. Ostatní semináře zůstanou tak, jak jsou koncipovány, ale chtěli bychom, aby představovaly samostatné, sebevědomé jednotky, které mají jasnou vizi a základní problémy výuky i výzkumu si řeší samy, uvnitř. Bude to záležitost jistě vnitřní restrukturalizace nebo omlazení těchto seminářů. Když se podíváme na celkovou věkovou strukturu, tak je to otázka několika let, kdy dosáhneme jistého generačního horizontu, a bylo by vhodné, kdyby současní docenti vstoupili na místa, která se budou postupně uvolňovat. Třetí pilíř naší vize souvisí s tím, že bychom se v rámci fakulty měli více zapojit do programu ERASMUS a nabídnout více cizojazyčných přednášek. Uvítali bychom, kdyby tyto přednášky a aktivity nebyly brány jako něco navíc, co je mimo tento ústav. Naší snahou je, aby se staly i pro naše studenty integrální součástí výuky. Bezpochyby tak dojde ke zlepšení jak statutu, tak účasti a ve výsledku to bude znamenat zvýšení nabídky celé fakultě.

2. Budou některé z těchto změn patrné pro studenty již v nejbližší době?

Tak první změna se týká především pedagogů, takové jisté pedagogické ukázněné by mělo být patrné okamžitě. Onen druhý bod, tedy probíhající restrukturalizace nebo nabídka nových kurzů v rámci nového semináře soudobých českých a československých dějin, už by měl začít se zahájením zimního semestru. Připravují se programy, které by měli zajišťovat v této chvíli externisté, přičemž tito akademičtí pracovníci budou placeni ze třetích zdrojů, tedy mimo fakultu. Zvláště je tady snaha a zájem spolupracovat s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, s programem ANTIFA. Co se týče obsahu výuky, kladl bych důraz na snahu více odstoupit od oněch událostních dějin, což může být absolvováno v kurzech do bakalářského stupně studia, a nasadit více teoretické výuky, to znamená více metodologie v magisterském studiu. Domnívám se, že v osobě kolegyně Daniely Tinkové ze Semináře teorie a metodologie historické vědy jsme na to připraveni. Na ústavu stále převládá výuka v jistém postpozitivistickém duchu, nechci říct „nalejvára“, ale kurzy událostních, to znamená politických a vojenských, možná stranických dějin. Mou snahou je postoupit o krok dál, nezavrhouvat je, neboť tyto kurzy je samozřejmě nutno absolvovat, ale v magisterských navazujících programech již klást důraz na uplatňování nových trendů.

3. Tedy rozdělení studia dle boloňského procesu je již na ÚČD realitou?

Není jiné cesty, všechny akreditace budou realizovány již jen v tomto pořadí, tedy tříleté bakalářské, dvouleté magisterské a tříleté doktorandské studium. Kde se zřejmě rýsuje nějaký konflikt nebo problém, to je otázka rozdělení studentů na ony pedagogické, kteří složí zkoušky a půjdou učit do terénu a vědecké. Ukazuje se, že pro budoucí pedagogy je tento systém, řekněme, nešikovný, příliš roztržitý a teoretický. Naši studenti by třeba pedagogické obory měli nebo chtěli mít kontinuálně. Kladu si tedy otázku, zda je pro budoucího pedagoga na střední škole tento boloňský systém funkční.

4. Počet uchazečů o studium historie klesá. Zčásti kvůli rozšiřování počtu studijních oborů dalších historických pracovišť v ČR, zčásti kvůli rozvoji sociálněvědních oborů, jejichž

výzkum byl v předlistopadové době opomíjen. Čím může ÚČD, potažmo FF UK potenciální adepty studia přilákat?

Myslím, že je může zlákat zejména tradice či dobré jméno, ale je pravdou, že z toho už nevyžijeme. Když se zpětně podíváme na elitní vědce a profilující osobnosti české společnosti, většinou od nich ve společenských vědách očekáváme, že vystudovali FF UK – a v drtivé většině případů tomu tak skutečně bylo. Nelze se do budoucna spoléhat pouze na tuto skutečnost, ale přesto nás tradice do jisté míry zavazuje. Domnívám se, že bychom mohli, že můžeme a budeme nabízet dvě věci. Za prvé komplexnost studia, to znamená, když student přijde na české a československé dějiny, absolvuje komplexně celé dějiny od počátku až do současnosti pod vedením špičkových odborníků v oboru. Jde o ucelený studijní komplex včetně studia několika cizích jazyků. Druhým bodem je elitní nebo exkluzivní studium, přičemž bychom si rádi zachovali v magisterském stupni skoro až individuální výuku v rámci seminářů. Vidíme jasný potenciál v nabídce takovéto exkluzivity, čímž se odlišujeme především od regionálních a jiných fakult, které vsadily spíše na jistou masovost nebo navýšení počtu studentů. V individuálním přístupu jsme tady vyučeni, považujeme jej za svou přednost. Specializace studenta se rozvíjí pod odborným vedením především v rámci seminářů, při individuálním, trpělivém přístupu pedagogů, vytipování témat a vlastního zpracování výzkumu. Pouze na základě takové výuky a vedení vznikají ty nejlepší, zdůraznil bych zejména původní, práce. Co jiného by mělo být výsledkem vzdělání historika než kvalitní písemný i ústní projev a schopnost orientovat se ve společenské praxi?

5. Hovořili jsme o založení semináře soudobých dějin. Myslíte si tedy, že již došlo ke specializaci jednotlivých historických pracovišť v ČR, která dříve nebyla tak patrná? Měli by zájemci o studium v souladu se svými preferencemi vzít tuto skutečnost při rozhodování do úvahy?

Já si myslím, že by to do úvahy měli brát. V tuto chvíli můžeme při vyslovení jména určité univerzity, fakulty nebo akademického pracoviště do jisté míry říct, ano, tady se profilují na tomto předmětu nebo této problematice. Například České Budějovice a raný novověk, Pardubice a gender history, Brno a devatenácté století v kontextu občanské společnosti nebo dějiny Moravy, nezapomeňme Olomouc a výzkum Katolické moderny a křesťansko-sociálního hnutí. Tedy v tomto směru k vnitřní diferenciaci historických pracovišť bezpochyby došlo.

6. Naším místem budou tedy moderní dějiny v souvislosti s novým seminářem soudobých dějin?

Já nechci říct pouze moderní dějiny, ani že by se mělo něco preferovat na úkor druhého. Všechno poběží jako doposud, ale přidáme k tomu ještě tuto novou nabídku. Naším cílem je propojit dějiny devatenáctého století společně s první polovinou dvacátého století, protože se nám zdá, že kontinuita je zde značná. Nechci říci, že by něco mělo být na úkor něčeho, ale že se jedná o rozšíření nabídky studia. Domnívám se, že badatelský potenciál všech seminářů je na vysoké úrovni, což dokazují syntetické a monografické výstupy spojené se jmény Josef Žemlička, Lenka Bobková, Eduard Maur, Robert Kvaček, Jaroslav Čechura, Jan Rychlík, Zdeněk Beneš, Jana Čechurová, Marie Koldinská, Martin Nejedlý, Magdaléna Pokorná, Daniela Tinková a Luboš Velek. Takto postavený ústav nemá problém ani se zdoláváním kvalifikačních stupňů, ani s akreditacemi. Z této plejády jmen také vyplývá, že drtivá většina

těchto učitelů absolvovala FF UK, že je zde vzájemná generační kontinuita, což některé obory na fakultě opravdu vykázat nemohou.

7. *Snahou tohoto časopisu je interdisciplinarita. Vidíte interdisciplinární přesahy v nabídce kursů na ÚČD?*

V této chvíli si myslím, že toto propojení se teprve začíná projevovat. Všechno záleží na personálním obsazení, ale vidím, že my k tomu máme mimořádný předpoklad díky existenci semináře teoretických výzkumů, tedy metodologie a historiografie. Právě tento seminář svým personálním vybavením začal směřovat k pokrývání jisté diskontinuity, tedy nezůstat ve výzkumu a výuce pouze v rámci své vědy, jedné metody, ale rozšiřovat obzory studentům také do metodologie příbuzných oborů, tedy především sociologie a historické a kulturní antropologie. Myslím, že již některé ohlášené přednášky a kurzy, které se nyní vypisují na letní semestr, to jasně dokazují.

8. *Pane profesore, můžete přiblížit, v čem spatřujete současnou roli historie jako oboru, a její perspektivy či výzvy pro budoucnost? Myslíte si, že ještě existují "bílá místa" v českých dějinách?*

Já tato vyjádření nemám rád, protože každý ať si svoji historickou zkušenost osahá, ať si ji prožije. Podle mého názoru už skončila doba vypjatého historismu v duchu národní myšlenky, národních dějin. Patrně je to zejména v kontextu Evropské unie a evropských historiografických trendů, kterým se přizpůsobujeme. V tomto rámci bude spíše klesat význam dějin a historie pro výchovu národa. Já si opravdu myslím, že vypjatý historismus, který začínal v rodině a ve škole, už pomalu ustupuje, že nastupují jiné trendy. Netvrdím, že bych neviděl žádnou budoucnost pro náš obor, naopak. Vždy bude existovat intelektuální vrstva, která bude znát přesně své dějiny a sledovat je. Pomohl bych si slovy italského badatele Benedetto Croceho, že „dějiny se neopakují, ale nezůstávají bez následků“. Čili možnost čerpat jisté poučení z toho, co se již odehrálo v minulosti, ale vždy mít připraveno originální řešení pro novou situaci. V tom by historie mohla malinko napomoci.

9. *Jste autorem několika monografií, řady studií a článků. Svou vědeckou dráhu jste začínal na výzkumu zahraniční politiky vilémovského Německa, pak jste se věnoval hospodářským dějinám, dějinám dopravy, samosprávy i šlechty. Myslíte, že výzkum tzv. „dlouhého devatenáctého století“, doba zrodu moderních politických teorií či procesu modernizace, má svými myšlenkami současníkům stále co nabídnout?*

Já myslím, že ano, jinak bych tento výzkum asi nedělal. Rád bych se pouze vrátil k tomu, že je to široká paleta témat, od politických, diplomatických, hospodářských, dopravních a třeba teď i každodenních a šlechtických dějin. Činil jsem tak ovšem i s ohledem na tuto fakultu. Tady je prostě třeba být široce založen. Můj záběr byl tedy dán tím, že jsem nechtěl zůstat takzvaným specialistou, což si můžu dovolit na Akademii věd, v Historickém ústavu. Při výuce, při práci se studenty a na jejich diplomkách není možné být jenom jednostranně orientován. Už skutečnost, že jsem zůstal v onom „dlouhém devatenáctém století“, tedy v jednom čase, v jedné epoše a, dejme tomu, v jedné atmosféře. Při výzkumu tohoto období jsem se snažil dělat všechno. Někdy totiž přicházejí v životě, i v tom badatelském, nabídky, které se neodmítají. A jestliže jsem dostal nabídku k napsání dějin Rakouska, tak to se asi nebude opakovat, řekněme, každých deset let. Tedy člověk sám sebe přizpůsobuje do jisté

míry nabídce a poté sám může něco jiného nabídnout. Výrazně pocítuji skutečnost, že jsem byl na FF UK vychován prof. Hrochem, prof. Petráněm, prof. Urbanem a prof. Skřivanem. Snažím se tedy nést část jejich odkazu. Nemůžu být jenom specialistou, neboť oni byli vždy schopni svou výukou a svými pracemi zabrat a zahrnout celou společenskou a historickou skutečnost. V tom, si myslím, že by se mohlo pokračovat. Trend je jasný, historický výzkum se mnohým detailizuje a rozbíjí, ale věřím, že by zde stále měli existovat historici, kteří jsou schopni vidět celou historickou skutečnost komplexně.

10. Dosáhl jste významných akademických stupňů a ocenění. Kladete si do budoucna ještě další cíle?

Mé cíle jsou rovny mým restům. Onen snadnější cíl je sepsat monografii o Jiřím Kristiánu knížeti Lobkowiczovi, což možná laikovi připadne jako nicotný úkol. Já bych na této osobě chtěl ukázat, že vzestup české společnosti a uhájení české státnosti je možné spojit i s některými příslušníky české historické šlechty. Mou největší noční můrou jsou Velké dějiny zemí Koruny české pro období let 1790–1860/61. Ale sepíšu je, je to náš generační závazek.